

наука і практика: шляхи зближення»: Матеріали науково-методичного семінару, м. Херсон, 17 травня 2018 року / ТОВ «ВКФ «СТАР» ЛТД», 2018. С. 45–48.

2. Короєд С. О. Науково-практичний аналіз окремих положень Закону України «Про медіацію». Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у XXI ст.: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 28–29 січня 2022 року / За заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2022. С. 25–28.

3. Безпалова О. І. Особливості впровадження практики медіації в діяльність органів поліції щодо профілактики випадків насильства у дитячому середовищі. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 2. С. 21–25.

4. Як працює медіація та відновне правосуддя. URL: http://cvu.od.ua/ua/library/yak-pratsyuye-mediatsiya-ta-vidnovne-pravosuddya_1314/.

5. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо видачі обмежувального припису. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogliad_KCS_1.pdf.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-25>

РОЛЬ ПОЛІЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НЕПОВНОЛІТНІМ, ЯКІ ПІДОЗРЮЮТЬСЯ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВOPУШЕННЯ, ДОСТУПУ ДО МЕДІАЦІЇ

Крестовська Наталя Миколаївна

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри морського права

Національний університет «Одеська морська академія»

м. Одеса, Україна

Звернення до медіації між учасниками кримінально-правового конфлікту (інакше – пенальна медіація, медіація між жертвою та кривдником) в зарубіжних країнах відбулась в останні десятиліття XX століття як одна з відповідей на кризу класичного карального правосуддя. Початок XXI століття відмітний процесом її інституціоналізації в більшості розвинутих країн, в чому ювенальна юстиція зіграла роль свого роду троянського коня, започаткувавши новий відновний підхід до протидії злочинності [1, р. 18].

Медіація між потерпілим та підозрюваним/обвинуваченим під час кримінального провадження є відносно новим явищем в національній правовій системі. Досі не вирішено, а фактично й не поставлено, питання про її співвідношення з кримінальним процесом, а відтак, і про роль, статус та межі повноважень медіатора, права та обов'язки інших учасників медіації, значення угоди за її результатами. Утім, і в інших країнах впровадження пенальної медіації відбувалось без детального законодавчого нормування. З одного боку, це було складовою академічного руху за переорієнтацію кримінального правосуддя із суто карального на відновне, а з іншого – це була практична діяльність правників, зокрема, ювенальних суддів та прокурорів, соціальних працівників, неурядових громадських організацій і, в багатьох країнах – офіцерів пробації та поліцейських. Будучи на передньому краї охорони правопорядку, останні гостро сприймали недостатність та обмежені можливості суто карального підходу до підліткової злочинності, й емпіричним шляхом дійшли до того ж висновку, що й дослідники цієї проблеми. Саме з так званого експерименту в Кітченері (провінція Онтаріо) розпочалось існування відновного правосуддя в Канаді. 1974 року офіцер пробації Марк Янці та волонтер-меноніт Дейв Ворт умовили суддю МакКонела застосувати відновну програму для двох неповнолітніх, обвинувачених у 22 випадках вандалізму (вони різали шини в авто, били скло в будинках, псували інше майно, в тому числі – церковне). До моменту постановлення вироку підлітки мали за посередництвом Ворта поговорити з потерпілими і вибачитись перед ними, а також відшкодувати завдані збитки. Суддя ризикнув погодитись на цей експеримент (відповідні норми закону тоді були відсутні). Рішення суду стало прецедентом і поклало початок впровадженню програм відновного правосуддя, й зокрема, пенальної медіації в Канаді [2].

На сьогодні застосування пенальної медіації у справах за участю неповнолітніх правопорушників є найпоширенішим у світі видом програм відновного правосуддя та диверсифікації реагування на правопорушення неповнолітніх. Разом з тим не існує єдиного підходу до визначення доступності медіації для учасників кримінально-правового конфлікту, критеріїв медіабельності кримінально-правових ситуацій за участю неповнолітніх, а також відсутнє консолідоване бачення організаційно-правових засад проведення пенальної медіації. Зокрема, це питання, на якій стадії кримінального провадження є доцільним застосування медіації, яким має бути її нормативне регулювання, чи має бути медіація частиною кримінального провадження або його альтернативою, якими мають бути вимоги до медіатора тощо.

Недавній аналіз практики відновних практик в ювенальній юстиції країн Європейського Союзу показав, що однією з нагальних для вирішення проблем є забезпечення доступності медіації для

правопорушників на всіх етапах кримінального провадження. Перш за все, недоступність пенальної медіації для неповнолітніх зумовлюється тяжкістю вчиненого правопорушення: здебільшого вона застосовується тільки у випадках нетяжких правопорушень, між тим як в низці випадків медіація показала свою ефективність і щодо реагування на вчинення неповнолітніми тяжких злочинів. По-друге, доступність медіації обмежується тим, що, як правило, суб'єктами її пропонування згідно з законодавством є майже виключно прокурори та судді, які в більшості своїй скептично ставляться до цінностей відновного правосуддя та медіації як її основної форми [3, р. 218]. По-третє, відіграє значну роль слабкість або відсутність законодавчої бази, яка своєю чергою, має розроблятися на основі належно оціненого та перевіреного досвіду [3, р. 218-219]. І, нарешті, типовою проблемою для впровадження пенальної медіації є брак знань, інформації і розуміння цінностей та переваг відновного правосуддя у правників та адміністраторів на всіх рівнях системи юстиції.

Якою є ситуація в Україні? З одного боку, у нас існує тривала, хоча й не загальнодержавного масштабу, практика пенальної медіації у справах неповнолітніх. На початку 2000-х рр. громадська організація «Український Центр Порозуміння» розробила і впровадила в діяльність Дарницького районного суду м. Києва власний механізм застосування відновних технологій, в рамках якого голова суду здійснював відбір медіабельних кейсів та передавав відповідну інформацію координатору проекту, а спеціально підготовлені медіатори проводили медіацію між неповнолітніми правопорушниками та потерпілими (подібна практика здійснювалась також у кількох інших судах першої інстанції). Практика розроблення та впровадження пілотних проектів запровадження пенальної медіації у справах неповнолітніх була продовжена ГО «Інститут миру і порозуміння» та іншими громадськими організаціями у співпраці, як правило, з судами та прокуратурою, що дало можливість дослідникам зробити висновок про наявність низового (grass-root) рівня відновного правосуддя в Україні [4].

Міністерством юстиції України та Генеральною прокуратурою України здійснюється Пілотний проект по реалізації «Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення, на базі системи надання безоплатної правової допомоги». Прокурор може за згодою сторін та їх законних представників передати центру БПД відповідну інформацію про неповнолітнього та правопорушення, у вчиненні якого він підозрюється, а також інформацію про потерпілого для організації зустрічі призначеного центром БПД спеціально підготовленого адвоката-медіатора зі сторонами для проведення медіації. Таким чином, можна констатувати наявність зустрічного руху у впровадженні пенальної

медіації у справах неповнолітніх – з боку держави. Причому ключовим стейкхолдером у ньому виступає прокуратура, адже саме прокурор приймає рішення про передачу справи на медіацію.

З іншого боку, прийняття Закону «Про медіацію» створило підґрунтя для «легітимізації» медіації у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) (частина 1 статті 3 Закону). З іншого боку, очевидно є недостатня деталізація нормативних положень для ефективного впровадження медіації у справах неповнолітніх. Цю прогалину деякою мірою намагається усунути законопроект «Про юстицію, дружню до дитини» [5]. Законопроект пропонує уведення процедури медіації як одного із способів виведення дитини з кримінального провадження. Тим самим пенальна медіація позиціонується як диверсифікація/альтернатива кримінального провадження у справах неповнолітніх. Відновне примирення (медіація) визначається законопроектом як позасудова процедура врегулювання конфлікту шляхом переговорів дитини у конфлікті з законом та потерпілого за допомогою одного або кількох посередників (медіаторів) з метою примирення та усунення, за можливості, наслідків, спричинених правопорушенням [5, п. 1 частини 1 статті 1]. Умовами проведення відновного примирення (медіації) пропонується визначити наступні критерії:

1) активна участь у медіації потерпілого та дитини у конфлікті з законом;

2) залучення до відновного примирення нейтрального неупередженого посередника (медіатора), який допомагає сторонам досягти порозуміння, налагодити та проводити переговори;

3) автономність у межах кримінального провадження;

4) добровільна згода потерпілого і дитини у конфлікті з законом на участь у медіації, можливість відмовитись від участі на будь-якому етапі;

5) конфіденційність інформації під час проведення медіації;

6) взаємна згода при формуванні остаточного рішення за результатами проведення медіації [5, частина 1 статті 29].

Згідно законопроекту рішення про проведення відновного примирення (медіації) приймає прокурор під час досудового розслідування за власною ініціативою або на підставі рекомендацій міждисциплінарної команди з питань соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, або за ініціативою потерпілого чи дитини у конфлікті з законом або їхніх законних представників [5, частина 1 статті 31]. Тобто, і в за цією моделлю відновного правосуддя ключові рішення ухвалює саме прокурор.

Як уявляється, саме це положення законопроекту потребує переосмислення та уточнення. Як видно з вищевказаних нормативних документів та практики впровадження пенальної медіації у справах неповнолітніх роль поліції у цьому процесі залишається «за кадром». Між тим саме поліція є першим суб'єктом кримінального провадження, з яким стикається неповнолітній, підозрюваний у вчиненні кримінального правопорушення, рівно як і потерпілий від правопорушення. Як видається, саме на ранньому етапі процесу неповнолітній підозрюваний та потерпілий мають отримати інформацію про можливості альтернативи кримінальному провадженню. На сьогодні тільки за потерпілим на всіх стадіях кримінального провадження закріплено право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення [6, частина 4 статті 55]. Направлення поліцією справи на медіацію дозволить вивести дитину з кримінального провадження набагато раніше. В цьому плані видається доцільним запозичення досвіду організації пенальної медіації щодо неповнолітніх у Нідерландах. У разі вчинення незначного правопорушення та визнання своєї провини неповнолітнім поліція може, не звертаючись до прокурора, передати його справу до служби «Стоп» («Halt»), яка за згодою неповнолітнього та його законних представників може запропонувати проведення медіації.

Включення поліції до суб'єктів, які забезпечують доступність пенальної медіації для неповнолітніх потребує відповідних освітніх та організаційних заходів, зокрема, навчання поліцейських основам знань про медіацію, розроблення механізму кваліфікованого пропонування медіації сторонам кримінального провадження тощо.

Література:

1. Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Europe: An Overview and Comparison of 15 Countries / Editors: Anna Mestitz, Simona Ghetti. Dordrecht, The Netherlands: Springer Science & Business Media, 2005. 379 p.
2. Peachey D. The Kitchener experiment. In: *Mediation and Criminal Justice; victims, offenders and community* / Editors: M. Wright, B. Galaway, London: Sage, 1989. Pp. 14-26.
3. European research on restorative juvenile justice. Volume I. Research and selection of the most effective juvenile restorative justice practices in Europe: Snapshots from 28 EU Member States/ Editors: Adélaïde Vanhove, Giulia Melotti. 2015. 260 p.
4. Laundra K.H., Fedorchenko-Kutuev P.V., Baginsky A.V., Severynchyk O.P. Restorative justice in Ukraine: a grassroots approach. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2022. Вип. 1(53). С. 14-19.

5. Проект Закону про юстицію, дружню до дитини. Реєстраційний номер 5617 від 04.06.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72137

6. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13.04.2012, 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9-10. № 11-12, № 13. Ст.88.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-26>

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МЕДІАЦІЇ У КРАЇНАХ З РІЗНИМИ ПРАВОВИМИ СИСТЕМАМИ

Маковій Віктор Петрович

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ*

Мирза Світлана Степанівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

У певні історичні епохи існували різноманітні форми врегулювання конфліктів, які передбачали сукупність заходів і рішень, здатні тимчасово або остаточно погасити конфлікт між сторонами у формі, притаманної для цього конкретно-історичного суспільства. Аналіз наукової літератури з проблем медіації та її розвитку свідчить про те, що у багатьох країнах світу з різними правовими системами, зокрема з англосаксонською і романо-германською, процес становлення медіації проходив в три етапи та мав характерні для кожної правової сім'ї особливості. Враховуючи інтенсивний розвиток інституту медіації в Україні і у всьому світі загалом, беззаперечним є той факт, що запровадження альтернативних методів врегулювання спорів поряд із системою правосуддя є найефективнішою передумовою вирішення правових спорів.

У наукових працях вітчизняних та закордонних учених розглядаються проблеми у розвитку та становлення інституту медіації, а також врегулювання конфліктів в зарубіжних державах за допомогою